

управлінських рішень по адаптації регіону чи в цілому країни до нової ситуації, до можливостей посилення переваг і зміцнення конкурентних позицій та послаблення загроз.

У даній логічній конструкції стратегія економічних трансформацій, з одного боку, є детермінованою, тобто обумовленою чіткими орієнтирами (місією, цілями, завданнями), а з іншого боку, – стохастичною, тобто формується і реалізується з урахуванням впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища і таким чином відображає зміст стратегічних змін. Переважання тієї чи іншої складової в підсумковій стратегії залежить від рівня стабільності середовища функціонування. Чим вища нестабільність зовнішнього середовища, тим більше в стратегії потрібні зміни та творчий підхід до оцінки ситуації та реалізації стратегії.

У той же час, трансформація стратегій економічного розвитку – це безперервний процес змін у економічній діяльності, що використовується як засіб досягнення бажаних цілей і результатів. Він певною мірою втілює сучасні виклики регіональним економікам, технологічні інновації, нову модель управління, а, отже, формує відповідний образ мислення, представляючи собою процес змін сформованих завдань та прийняття нового порядку і плану дій для досягнення визначених орієнтирів. Тобто шляхом трансформації стратегій економічного розвитку відбувається адаптація форми змін до змінних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковец Ю. В. Глобальные экономические трансформации XXI века / Ю. В. Яковец. — М. : Экономика, 2011. — 384 с.
2. Сотула О. В. Перехідні і трансформаційні процеси в економіці України / О. В. Сотула // Збірник науково-технічних праць Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. — 2009. — С. 13—16.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 // Офіц. вісн. України. — 2006. — № 31. — С. 47.
4. Буковина – найбільш непривабливий регіон для інвесторів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://citizenjournal.info/?id=7170>.
5. Максименко С. Розробка та реалізація стратегій розвитку територіальних громад: вітчизняний досвід / С. Максименко, В. Нудельман, І. Санжаровський // Дата Банк Україна. — К., 2003. — 267 с.
6. Семенов П. Новая региональная стратегия / П. Семенов, Б. Штульберг // Экономист. — 1994. — № 6. — С. 72—76.

УДК 338.246.87 (477)

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Осаул А. О., викладач, Меркулов К. О.

Запорізький національний університет

У статті досліджуються процеси взаємозв'язку глобалізації та національної безпеки. Проаналізовано вплив на національну економічну безпеку негативних наслідків глобалізації. Обґрунтовані проблеми офшорингу і зайнятості. Виділені основні форми офшорингу, їхні характерні риси, зв'язок із рухом прямих іноземних інвестицій. Вказано на суперечності в політиці інтернаціоналізації бізнесу, у тому числі на перенесення виробництва в розвинені країни світу.
Ключові слова: глобалізація, інтеграція, лібералізація, економічна безпека, офшоринг, аутсорсинг, розподіл доходів, зайнятість, прямі іноземні інвестиції.

Осаул А. А., Меркулов К. О. НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуются процессы взаимосвязи глобализации и экономической безопасности. Проанализировано влияние на национальную экономическую безопасность негативных последствий глобализации. Обоснована проблема офшоринга и занятости. Выделены основные формы офшоринга,

их характерные черты, связь с движением прямых иностранных инвестиций. Указаны противоречия в политике интернационализации бизнеса, в том числе перенос производства в развитые страны.
Ключевые слова: глобализация, интеграция, либерализация, экономическая безопасность, офшоринг, аутсорсинг, распределение доходов, занятость, прямые иностранные инвестиции.

Osaull A. A., Merkulov K. O. NATIONAL ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION / Zaporizhzhya national university, Ukraine

This article investigates the processes of interaction of globalization and national security. Analyzed the influence on national economic security of the negative costs of globalization. Reasonable offshoring and employment problems are proved. The main offshore forms, their characteristics, connection with the FDI flows are emphasized. The contradictions in the international business policies are outlined, including production transfer to the developed countries.

Key words: globalization, integration, liberalization, economic security, offshoring, outsourcing, income distribution, employment, foreign direct investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поняття «безпеки» як невід'ємної складової держави із часом набуло нових властивостей, у тому числі економічної, соціальної, політичної, екологічної. Проблематика державної безпеки стосується в наш час не лише нормального функціонування держави, як такої, але, у переважній більшості випадків, тих викликів в економічній, соціальній, політичній та інших сферах життя, які ставлять під загрозу її існування. Зв'язок між поняттями безпеки та економіки з огляду на складне багатонаціональне міжнародне середовище, породжує важливі, знакові проблеми. Складність зазначеної проблематики пояснюється в тому числі чисельними соціально-економічними, фінансовими явищами, які системно та безперервно впливають на національну економічну систему. Особливо вразливими до глобальних змін виявилися економіки окремих держав, у тому числі на країни з перехідною економікою, країни із зростаючими ринками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Прихильники глобалізації вважають її за нову ідеологію економічної відкритості, політичної прозорості, світової культури. Глобалізація перетворилася на джерело розповсюдження загальних стандартів життя, рівності правил та норм існування. Така глобальна близькість економік створює передумови для підсилення інтернаціоналізаційних процесів. Глобалізація часто розглядається як інструмент, який використовується сильними країнами світу з метою утвердження їхнього економічного лідерства. Подібна гегемонія не бере до уваги ані права людини, ані збереження навколишнього середовища. Супротив глобалізації як загрози економічній безпеці має проявлятися як на мікроекономічному рівні, з боку окремих індивідів, так і на національному рівні, з боку держави. Глобалізація також уявляється вченими як нейтральний передаточний механізм влади. Вона виступає як сукупність чисельних транскордонних механізмів втручання, які впливають на економічне зростання, політичну взаємозалежність, систему безпеки, їхнє відтворення [1, с. 10]. Через всеохоплюючий вплив глобалізації на розвиток держав, особливо в економічній сфері, ключовою темою в теоріях міжнародних економічних відносин стала структура глобалізації. Так, азіяська фінансова криза 1997-1998 рр. виявила значну вразливість міжкордонного співробітництва. Нова хвиля світової фінансової кризи 2007-2008 рр. дала поштовх до зростання наукового інтересу до дослідження проблем економічної безпеки держав, прогнозування подальших рецесійних явищ. Мілберг і Хьюстоні у своїх дослідженнях показали взаємозв'язок між експортною конкурентоспроможністю промислово розвинених країн, всебічною підтримкою інновацій їхніми урядами, високою продуктивністю праці й високим рівнем компенсацій і гарантій зайнятості в результаті співробітництва менеджменту персоналу та державної підтримки економічної безпеки [2]. Хаммелс, Рапопорт, Йі вивчали залежність між збільшенням технологічного рівня виробництва товарів та послуг, вертикальною інтеграцією, ефективністю офшорингового бізнесу [3]. Штокхаммер [4] та Орхангазі [5] наголошували на помітному зв'язку між інтернаціоналізацією виробництва та розвитком нефінансового корпоративного сектора, в тому числі скороченні внутрішніх інвестицій. Проблеми аутсорсингу, офшорингу, їхній вплив на зайнятість, перепроцесування, субституція та компліментарність робочих місць у розвинених країнах та тих, що розвиваються стали предметом доповідей таких міжнародних організацій як МВФ [6], ЮНКТАД [7], ОЕСР [8].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження впливу явища глобалізації на національну економічну безпеку, виявлення небезпек, що несуть у собі глобалізаційні прояви, зокрема офшоринг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна безпека є прямим наслідком економічної могутності держави, що залежить від таких факторів:

- площа країни;
- стабільність політичної системи;

- взаємовідносини з міжнародним економічним середовищем;
- інституціоналізація зовнішніх контактів;
- можливість інституційно і соціально адаптуватися до зміни внутрішніх і зовнішніх умов [9, с. 37].

Із метою збереження економічної самостійності держави, створення можливостей приймати такі рішення, які б відповідали лише її власним інтересам розвитку національного господарства, унеможливлення зниження досягнутого рівня життя населення, забезпечення його подальшого зростання, досліджують, аналізують та впроваджують в економічну політику такі основні характеристики безпеки економічного виміру:

- 1) безпеку як фактор генерації матеріальних і фінансових ресурсів;
- 2) безпеку як системний чинник, що охоплює та систематизує всі види безпеки (економічну, фінансову, індивідуальну, колективну, інституційну, урядову);
- 3) безпеку як стримуючий фактор для внутрішньої і непрямой безпеки;
- 4) безпеку як систему, стабільну у своїй структурі та динамічну і складну у своїй еволюції;
- 5) безпеку як потужний фактор глобалізації (разом з інформацією), який у майбутньому, ймовірно, зменшить суперечності між державами, створюючи таким чином інші типи відносин;
- 6) безпеку як основу для стратегічного партнерства, альянсів і коаліцій;
- 7) безпеку як співпрацю між правовими державами, що поліпшує їхні відносини [10, с. 3-7].

Усі ці характеристики показують як економіка, не применшуючи своєї важливої ролі генератора державної влади, і, неявно, національних систем безпеки, переходить на новий рівень, де підтримка влади стає міжнародною і глобальною.

У наш час ця функція інтернаціоналізації переривчаста і фрагментована, але вже передбачає реконфігурацію у бік нових центрів і областей економічної влади. Істотною стає залежність національної безпеки від міжнародної економічної системи. За даних обставин ефективність національної економічної безпеки полягає в її здатності та можливості забезпечувати ресурсні потреби з метою підтримки інших системних галузей економіки. Така необхідність потребує від політиків, урядовців врахування таких обставин:

- розвиток та підтримка розвитку ВПК країни, незалежних каналів розподілу військової продукції на глобальному ринку;
- вірогідність використання економічної залежності від глобального ринку з метою реалізації політичних цілей;
- зростання світової нерівності внаслідок розвитку глобального ринку;
- ризик применшення економічних функцій держави внаслідок економічної глобалізації, в тому числі її тіньових операцій, таких як незаконна торгівля, технологічний трафік, зміна клімату;
- можливість кризових явищ на глобальному рівні через слабо виражене світове політичне лідерство, падіння ролі міжнародних інститутів, непередбачувані протекціоністські дії, фінансову нестабільність.

Нова хвиля глобалізації призвела до виникнення уразливості працівників у промислово розвинених країнах, збільшуючи ймовірність безробіття, зниження зайнятості та заробітної плати, загальної частки праці в національному доході, підвищення нерівності між високо- і низькокваліфікованими робітниками.

Тим не менш уразливість не означає безпосередню економічну небезпеку. Усе залежить від можливості домашніх господарств впоратися з ризиком раптової втрати роботи і доходу, а для національної політики – поглинути такі ризики. Зниження побутових заощаджень і масове зростання заборгованості домашніх господарств частково відображають скорочення здатності домогосподарств справлятися з шоками зайнятості і доходів.

У національній економіці є низка інструментів для системного визначення, аналізу, моделювання, прогнозування національної економічної безпеки, в тому числі:

- 1) державне управління інфляційними процесами, безробіттям, якістю життя, станом платіжного балансу, зростаючим рівнем протекціоністського захисту, залежністю від іноземних природних ресурсів;
- 2) збереження незалежної стратегії у виготовленні військової продукції, що відбиває взаємозв'язок між економічною та військовою могутністю;
- 3) поглиблення знань про тісний зв'язок між лідерами та аутсайдерами глобального ринку, торгівлю людьми, наркотичними засобами, зброєю тощо;

4) супротив глобальному та стійкому розповсюдженню бідності.

Промислово розвинені країни використовують дуже різні комплекси заходів, щоб протистояти ситуаціям, що виникають за умов глобалізації. Виділимо три основні моделі.

Англо-саксонська модель економічної безпеки представлена в США та інших англо-саксонських економіках зі слабким регулюванням найму і звільнення, низькими допomoгами по безробіттю, дуже обмеженими витратами на активну політику на ринку праці. Головною статтею витрат, яка відрізняє США від інших країн, є страхування по безробіттю, за станом здоров'я та віком, на подолання бідності.

Полярною є модель Рейнланд, втілена у Франції та Німеччині, які мають відносно високий рівень захисту зайнятості, велику допомогу по безробіттю, а також значні витрати на активні програми ринку праці. Визначені активні методи соціальної політики ЄС пов'язують із імміграцією з країн Східної Європи, Азії. Данія та деякі інші країни поєднують в собі елементи обох попередніх, розробивши моделі «гнучкої безпеки». Вони характеризуються гнучкістю ринку праці, високодиференційованими програмами для безробітних. В останні роки Франція та Німеччина рухаються в бік моделі гнучких гарантій, але все ще далекі від досягнення датського рівня практикування цієї моделі.

Прийнято вважати, що значний соціальний захист, що надається державою, становить втрати для виробників, знижує їх конкурентоспроможність. Статистика, однак, вказує, на протилежне. Забезпечення більшого соціального захисту не завжди зменшує експортну конкурентоспроможність країни і в деяких випадках може навіть збільшити її. У дослідженні за участю країн-членів ОЕСР за період 1978-1995 рр., Мілберг і Х'юстоні [2, с. 139] виявили, що є кілька шляхів до підсилення експортної конкурентоспроможності для промислово розвинених країн. З одного боку, є широка підтримка інновацій, високої продуктивності і високого рівня компенсацій і гарантій зайнятості в результаті співробітництва менеджменту персоналу та державної підтримки економічної безпеки. З іншого боку, це політика, спрямована на зростання продуктивності праці, яке залежить від напруженого конфлікту між працею і управлінням посиленням відсутністю гарантій зайнятості і слабкою роллю держави в забезпеченні соціального захисту.

За останні 15 років нова хвиля глобалізації призвела до зростання частки прибутку в національному доході і зниження частки заробітної плати, збільшення нерівності в суспільстві. Якщо цей процес не піде в зворотному напрямку, тенденція до поляризації, ймовірно, стане сильнішою, бо глобалізація поступово охоплює всі види робочої сили, в тому числі висококваліфікованих робітників і сектор послуг, і, таким чином, поширюється невпевненість у майбутньому в більш широких верствах населення, переважно середнього класу.

У промислово розвинених демократичних країнах така поляризація і поширення незахищеності може поставити під питання саму заслугу ліберальної торгової політики і ефективність традиційних домовленостей між державами і ринками. Відповідь може набувати різних форм, включаючи небезпечний зсув у бік протекціонізму. Тому необхідно терміново розробити політику і зводити інституційні структури, які б могли ефективно вирішувати проблеми, зумовлені новою хвилею глобалізації.

Лібералізація торгівлі утворює переможців і переможених, і нова хвиля глобалізації не вносить істотних змін у розподіл ролей на світовому ринку, тим не менш деякі з механізмів й розподільчих ефектів можуть бути новими. Таким явищем виступає офшоринг, а саме переміщення виробництва в різні географічні точки з метою отримання найбільшого прибутку від зменшення витрат робочої сили та податків. Двигоном розвитку офшорингу є технологічні інновації та низькі транспортні витрати. Офшоринг змінює традиційні погляди економістів на сутність поняття конкурентних переваг, зміщуючи акцент у бік здатності фірм координувати географічно розгалужену мережеву діяльність. Переміщені робочі місця та виробництва зазвичай представлені у формі дочірніх, асоційованих компаній, філій за кордоном, на відміну від практики аутсорсингу. Тим не менш, саме аутсорсинг таких видів діяльності, як обслуговування будівель, бухгалтерський облік тривалий час був двигоном зростання зайнятості в секторі бізнес послуг. Поняття офшорингу з точки зору теорії міжнародних економічних відносин покликане визначити явище аутсорсингу за кордоном. Офшоринг у вузькому розумінні або офшорингове корпоративне фінансування передбачає виробництво товарів та послуг частково або повністю на території іншої країни в підрозділах вже існуючих, або таких, що були створені з нуля («грінфілд підприємства»). Цей тип офшорингу має задовольняти таким критеріям:

- 1) повне або часткове припинення діяльності виробничих підрозділів багатонаціональної компанії (БНК) у країні базування із скороченням робочої сили;
- 2) відкриття філій за кодом із спеціалізацією, аналогічною до закритих підприємств;
- 3) країна експортер продукції перетворюється на імпортера продукції, створеної філіями, розташованими в менш розвинених країнах.

Практика офшорингового корпоративного інвестування супроводжується потоками прямих іноземних інвестицій (ПІІ). БНК залучені до такого виду офшорингового бізнесу зазвичай представлені або материнськими компаніями, які знаходяться під контролем резидентів країни базування, або філіями з іноземним контролем.

Офшоринг у широкому розумінні або офшоринговий аутсорсинг – це повне або часткове перенесення виробництва за кордон у не підпорядковані БНК підприємства, які діють на основі субконтрактації. Такі форми міжнародного бізнесу не потребують прямого іноземного інвестування та практикуються малими та середніми фірмами, які не мають власних активів за кордоном. Субконтрактація має місце, коли принципал підписує угоду з іншою фірмою про виконання нею частини операцій виробничого циклу, проектування, виробництва, будівництва, технічного обслуговування та ремонту. Також підписання угоди з підрядником стосується надання таких послуг, як облік, інжиніринг, НДДКР, реклама, юридичні та обчислювальні послуги.

Виділимо ряд чинників, які впливають на підсилення офшорингових тенденцій у світовій практиці.

1. Економічні чинники. Більш низькі витрати на виробництво та ресурси є головною економічною причиною офшорингу. Так, низькі витрати праці відрізняють ситуацію на ринках праці розвинених країн та тих, що розвиваються. Окрім значного розриву в рівнях заробітної платні, існує розбіжність у наданих страхових послугах та пенсійному забезпеченні. Опитування проведене Computerworld and Concord, Mass.-based InterUnity Group Inc. у 2003 р. серед 252 керівників ІТ корпорацій та старших менеджерів підтвердило тезу про орієнтацію високотехнологічних виробництв на зменшення та контроль витрат виробництва шляхом офшорингу [11]. Традиційні теорії міжнародної торгівлі, згідно з якими розвинені країни спеціалізуються на виготовленні капіталомісткої продукції, а країни, що розвиваються, – працемісткої, наразі не відповідають реаліям функціонування глобалізованих ринків. Це підтверджує офшоринг програмного забезпечення на менш розвинені ринки: число висококваліфікованих місцевих робітників, що володіють необхідними знаннями та навичками, постійно підвищують рівень власного людського капіталу невпинно зростає. Висока якість навчання в університетах Індії та КНР сприяє підвищенню людського капіталу в таких сферах, як програмування та математика. Треба відмітити, що відставання у таких спеціалізаціях як проєктний менеджмент, міжнародний маркетинг помітно скорочується.

2. Технологічні чинники. Хоча менші витрати на ресурси відіграють значну роль у прийнятті рішень про перенесення частки виробничих потужностей за кордон, конкурентні переваги суб'єктів господарської діяльності на світовому ринку часто мають технологічну природу. Стрімке скорочення транспортних витрат, витрат телефонного зв'язку спричинили піднесення світової торгівлі товарами та послугами. Хаммелс, Рапопорт, Йі ілюструють залежність між збільшенням технологічного рівня виробництва товарів та послуг і вертикальної інтеграцією, ефективністю наявного просторового розриву між технологічними стадіями виробництва, транспортуванням напівфабрикатів в інші країни з метою їхньої подальшої переробки [9]. Багатонаціональні компанії з США зосереджують операції з дослідження ринків та НДДКР в країні базування, тоді як виготовлення компонентів, зборка переносяться в Індонезію, Тайвань, Малайзію. США в такому технологічному ланцюжку виступає як нетто-імпортер готової продукції. Емпіричні дослідження наголошують на прямій залежності між розповсюдженням нових інформаційних технологій (доступ до мережі Інтернет) та міжнародною торгівлею послугами. Фройнд та Вайнхолд відмітили, що збільшення доступу до мережі Інтернет на 10% на іноземному ринку тісно пов'язане із 1,7% зростанням експорту послуг та 1,1% зростанням імпорту послуг [12].

3. Регуляторні чинники. Розвиток міжнародних економічних відносин супроводжується лібералізацією торгівлі товарами та послугами, яка часто переслідує мету інтенсифікації доступу іноземного капіталу на місцеві ринки. Наслідком лібералізації є відкритість та прозорість локальних ринків для іноземних виробників продукції. Державна політика спрямована на дерегулювання торгівлі відповідає глобальним викликам зростаючої міжнародної конкуренції. Політика цінового лідерства компаній у сфері телекомунікацій негативно відбивається на витратах суміжних галузей, зменшує їхні конкурентні переваги на світовому ринку. Крім того, з'явилося усвідомлення того, що неефективні та неконкурентні фірми знижують життєві стандарти місцевих споживачів. Орієнтація на дерегулювання сфери міжнародної торгівлі в розвинених країнах супроводжується значною адаптацією нових технологій приймаючими країнами. Саме це сприяло інтернаціоналізації виробництва, офшорингу з боку провідних компаній світу. Наголосимо, що в період спадної фази світового циклу ділової активності непоодинокими є випадки впровадження регуляторних та захисних заходів у промисловій політиці. У 2011 р. протекціоністські заходи торкнулися прямих іноземних інвестицій в сільському господарстві, фармацевтичній галузі, видобувній промисловості, і включили в себе як націоналізацію майна, так і вилучення інвестицій, рестрикції щодо зовнішнього інвестування. Помітним стало скорочення двосторонніх інвестиційних угод, тоді як перемовини щодо інтенсифікації регіонального інвестиційного співробітництва підсилювалися.

Офшоринг може призводити й до позитивного чистого зростання зайнятості, забезпеченого підвищенням ефективності інтернаціоналізованого виробництва, розподіленого між споживачами і виробниками.

Проблема полягає в тому, що збільшення частки прибутку в цілому не призводить до збільшення інвестицій. Насправді, зі збільшенням частки прибутку в національному доході, внутрішні інвестиції знижуються. Є кілька пояснень зниження внутрішніх інвестицій. Простий факт полягає в тому, що менші внутрішні інвестиції необхідні, коли значна частина виробничого процесу (товари і послуги) переміщуються в офшор. Таким чином, зниження внутрішніх інвестицій в країнах супроводжується підвищенням норми інвестування в країни, які приваблюють офшорні кошти, такі як КНР [6]. Експерти ЮНКТАД підтверджують тенденції нарощування прямих іноземних інвестицій станом на 2011 р., як із промислово розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Зростання було ініційовано трьома потужними інвестиційними блоками – ЄС, Північною Америкою, Японією на суму 1,24 трильйони доларів, за рахунок реінвестування прибутків, в тому числі готівкових заощаджень ТНК (США), міжнародних злиттів та поглинань (СС), чистих злиттів та поглинань на території північної Америки та Європи (Японія). Іноземні філії ТНК у 2011 р. надали робочих місць 69 млн. працівникам, виплатили 28 трильйонів доларів заробітної плати, створили доданої вартості на суму 7 трильйонів доларів, що на 9% вище, ніж аналогічний показник 2010 р. З огляду на вказані позитивні тенденції, відмітимо і застережливу політику ТНК щодо інвестування рекордно високих готівкових заощаджень у стійкий розвиток приймаючих країн. Вихідні потоки ПІІ з країн, що розвиваються, хоча і скоротилися на 4% у 2011 р. у порівнянні з 2010 р. (384 млрд. дол.), залишилися на рівні 23% світової долі потоків ПІІ. Негативними проявами, що характеризують вихідні потоки ПІІ з країн Латинської Америки та Карибського району, є репатріація капіталу мотивована фінансовими міркуваннями (відсоткові ставки, різниця в ставках відсотків). Помітною у 2011 р. стала стагнація вихідних інвестицій з Східної та Південно-Східної Азії. Зростання було відмічено з країн Західної Азії на загальну суму 25 млрд. дол. [7]. Значення прийняття ПІІ відображене новим індексом внеску ПІІ, який дозволяє порівнювати значення для економік вхідних ПІІ, відкриття філій ТНК в показниках створення доданої вартості, зайнятості, заробітної платні, податкових внесків, витрат на науку та дослідження, нагромадження капіталу. Згідно з індексом внеску ПІІ у 2011 р. найбільш значимими країнами-реципієнтами ПІІ стали Угорщина, Бельгія, Чеська Республіка. Найбільшу активність філій іноземних ТНК у процесі формування доданої вартості, зайнятості, експорту, витрат на науку та дослідження проявили на місцевих ринках країн, що розвиваються. Особливо помітною така тенденція була в Африці.

Офшоринг є однією з причин поточного зростання частки прибутку в національному доході, що спостерігається в промислово-розвинутих країнах. Однак зворотним боком цього процесу є зниження в національному доході частки праці. Підтверджується роль офшорингу в зміні розподілу доходу між працею і капіталом. Більшість досліджень на рівні фірм виявили, що офшоринг відбувається, коли може бути досягнуто скорочення витрат принаймні на 40% від вартості робочої сили. Орієнтуючись на дані за 2000-2003 рр., Мілберг виявив [2, с. 160], що інтенсивність офшорингу прямо пов'язана з галузевими доходами акцій в США. Ряд нещодавніх робіт підняли питання про торгівлю і частку прибутку на агрегованому рівні. Харрісон досліджувала зв'язок між відкритістю торгівлі та функціональним розподілом доходів у великій кількості країн і довела, що на відміну від прогнозних наслідків теорії Хекшера-Оліна відкритість, як правило, пов'язана з більш низькою часткою праці в національному доході. Харрісон вважає, що «зростання торгівлі акціями і коливання обмінних курсів знижують частку праці, а контроль за рухом капіталу і державними витратами підвищують її». Крім того, у період з 1960 по 1990 рр. у бідних країнах спостерігалось постійне зниження частки праці в національному доході, тоді як в розвинених країнах вона зростала [13]. Дослідження, проведене МВФ у 2004 р. показало, що офшоринг це невеликий, але значний негативний фактор у визначенні частки праці в доході для групи країн ОЕСР. У цьому дослідженні, три аспекти глобалізації, а саме ціни, офшоринг та імміграція, в поєднанні відіграють велику роль в поясненні зниження частки праці [6].

Пов'язаним з офшорингом явищем є витікання прибутку корпорацій до національної фінансової системи. Зниження інвестиційних витрат у корпоративному секторі також пов'язане зі змінами в корпоративній стратегії, що відбувались в 1980-х рр., коли на керівництво тиснула необхідність «скоротити» корпорацію і швидше «розділяти» прибуток між акціонерами. Цей процес монетизації, що відбулася в нефінансовому корпоративному секторі, був підтриманий можливістю переміщення діяльності за кордон через прямі іноземні інвестиції і за допомогою підконтрольних субпідрядників, і все більше уваги стало приділятися «ключовій компетенції», процесу, який дозволив корпоративним менеджерам скоротити внутрішні інвестиції з тим, щоб задовольнити вимоги акціонерів щодо поліпшення акціонерної вартості. Штокхаммер задокументував помітне збільшення частки нефінансової доданої вартості корпорацій, що йде на виплату відсотків і дивідендів, починаючи з кінця 1970-х рр. в США, Великобританії, Франції та Німеччині [4]. При вивченні нефінансового корпоративного сектора США Орхангазі знаходить аналогічне співвідношення між монетизацією та інвестуванням [5]. Мілберг також зосереджуючи увагу на США, показує, що підвищення частки прибутку, частково через офшоринг, відбувається, коли частка інвестицій за рахунок прибутку падає, і виплата дивідендів та купівля акцій зростає [2].

Існують різні способи вивчення втрати робочих місць в результаті міжнародної торгівлі. Одна з них фокусується на класичній прямій конкуренції з боку імпорту, тобто на зміні зайнятості як наслідку зміни

чистого експорту, де ці впливи на зайнятість, як правило, базуються на зіставленні фактичної зайнятості з рівнем зайнятості, що мав би місце за незмінного торгового балансу (по відношенню до ВВП). Сакс і Шац виявили, що торгівля знизила зайнятість у промисловості США на 5,7% у 1990 р., а Вуд називає цифру в 10,8% для всіх розвинених країн з відносно великою часткою зниження зайнятості, викликаною некваліфікованою робочою силою [13]. У цілому, ці дослідження виявили зростання зайнятості при збільшенні чистого експорту та зниження при зменшенні чистого експорту. Ці дослідження зосереджені майже виключно на виробничому секторі. За період 1991-2005 рр. США, Великобританія і Франція відчули збільшення свого торгового дефіциту у сфері виробництва, у той час як Данія, Японія і особливо Німеччина мали покращення стану сальдо торгового балансу. Найбільше погіршення спостерігалось в США, де за підрахунками відбулося зниження чистого експорту в період між 2001 і 2006 рр. ціною 1,8 млн. робочих місць. Із метою подолання рекордно високого рівня безробіття після фінансової кризи 2008-2009 рр., уряд США проводить з початку 2012 р. політику повернення крушного промислового виробництва в США, спрямовану на створення нових робочих місць. Аналіз, проведений експертами The Boston Consulting Group, підтверджує можливість вирівнювання економічної ефективності виробництва споживчих товарів на території США та КНР до 2015 р. Основними причинами такого зсуву є:

- щорічне підвищення заробітної платні та соціальних виплат в КНР на 15-20% призводить до зміщення переваг на основі низької вартості робочої сили у бік США (з 55 до 39% у 2015 р.);
- нівелювання майбутніх транспортних витрат, митних зборів, ризиків ланцюжків постачання, промислової нерухомості в наступні п'ять років скоротить долю витрат на виготовлення продукції в Америці до рівня КНР;
- впровадження автоматизованого виробництва в КНР зменшить вартісну привабливість країни;
- зростання рівнів доходів як у Китаї, так і решті азійських ринків призведе до збільшення попиту на продукцію американських багатонаціональних компаній;
- переміщення виготовлення частки продукції у депресивні райони КНР або у такі країни як В'єтнам, Індонезія, Мексика буде стикатися з невідповідністю технічних умов виготовлення продукції із місцевою інфраструктурою, кваліфікацією робітників, масштабом та локальними ланцюжками постачання, корупцією, політичними та інтелектуальними ризиками [14].

Інший напрям досліджень ефектів офшорингу вивчає зміну зайнятості залежно від руху прямих іноземних інвестицій. Це, однак, відображає тільки частину ефекту офшорингу, тому що більша його частина відбувається за нормальних ринкових цін. Результати виявилися неоднозначними. Мундлер і Беккер у дослідженні Німеччини, Брайнард і Рікер у вивченні США та Форс і Кокко в дослідженні Швеції, виявили ефект заміщення між зайнятістю в країні і в закордонних філіях [15, 16]. Багатонаціональні компанії рідко змінюють кількість філій у регіонах. Незначні зміни в міжнародній присутності пояснюються в тому числі помітними змінами в попиті на працю, який залежить від різниці в оплаті праці по регіонах. При збільшенні заробітної плати на 1% в країнах Центральної та Східної Європи, німецькі промислові БНК переносять до 720 робочих місць на територію Німеччини. У випадку збільшення заробітної плати в Німеччині на 1%, у країнах Центральної та Східної Європи створюються додатково 4000 робочих місць. Таким чином, істотна диференціація в заробітній платні справляю значний вплив на субституцію праці. Попит на працю у філії БНК залежить від вартості праці та чинників, які визначають умови попиту на працю в інших філіях БНК. Крім того, попит на працю у філіях, розташованих в розвинених країнах та країнах, що розвиваються, набуває форми вертикальної інтеграції взаємодоповнюючих стадій виробництва. Наприклад, у галузі електронних компонентів, 10% зменшення заробітної платні у філії країни, що розвивається призводить до 1,9% зростання зайнятості в філіях розвинутої країни та 3,7% росту зайнятості у філіях країни, в якій спостерігається падіння рівня оплати праці при одночасному скороченні зайнятості в філіях інших країн, що розвиваються на 6,3%. Поглиблення спеціалізації на комплементарних стадіях виробництва не потребує орієнтації на науково-дослідні пошуки більш дешевих способів виготовлення продукції. Конкурентні переваги досягаються за рахунок росту зайнятості в закордонних філіях менш розвинених країн світу. Жорстка конкурентна боротьба ведеться лише між філіями, розташованими у розвинених країнах.

Десай, Фолі і Хайнс провели аналіз взаємодоповнюваності між зайнятістю в країні і у філіях для американських БНК [17]. Динаміка ВВП країн ОЕСР за період 1982-1991 рр. підтвердила стратегії інвестування американських БНК. Було доведено, що 10% зростання ПІІ ініціює 2,2% підвищення інвестицій у країні базування, а збільшення оплати праці за кордоном на 10% стимулює 4% підвищення оплати праці у філіях розміщених в розвинених країнах. Аналогічні висновки стосуються взаємозв'язку між локальними та іноземними змінами в продажах, активах, числі зайнятих. Значним чинником, який впливає на стратегії прямого інвестування, є податкова політика відносно іноземних прибутків американських фірм. Уряд практикує пролонгування терміну оподаткування нерепатрійованих прибутків іноземних підрозділів, пільгове оподаткування прибутків, отриманих за кордоном. Аналогічним є поєднання податкової та монетарної, податкової та торгової політики відносно впливу на ціну іноземної

валюти, світові процентні ставки. Ефективне поєднання такого типу економічної політики позитивно впливає на експорт капіталу американськими фірмами, яке супроводжується збільшенням обсягів нагромадження капіталу, зайнятості, НДДКР на національному рівні, експорту у відповідні філії.

Дослідження діяльності американських БНК проведене у період з 1977 по 1999 рр. виявило, що експансія зайнятості в промисловому секторі країн, що розвиваються, прирівнювалася до втрати $\frac{1}{4}$ робочих місць у країні базування БНК. На думку Харрісон і Макміллан, найбільш важливими чинниками зайнятості в американській промисловості є технологічне лідерство, міжнародна торгівля, а не низький рівень витрат робочої сили в менш розвинених країнах світу. Більше того, є підстави стверджувати, що втрата робочих місць у США була б значно більшою, якщо б феномен офшорингу був би відсутнім. Харрісон і Макміллан довели, що вплив прямих іноземних інвестицій на зайнятість у США залежить від того є інвестиції горизонтальними чи вертикальними, від типу діяльності в зарубіжних філіях та материнській компанії. Якщо спеціалізація є ідентичною, тобто йдеться про горизонтальні іноземні інвестиції, місцеві та іноземні співробітники виступають як суб'єкти-субститути. Для таких фірм більш низькі соціальні виплати у філіях призводять до низької зайнятості на території США. Тим не менш навіть для таких горизонтальних БНК негативний вплив офшорингу є незначним. Споріднене зростання заробітної платні на території США при її падінні за кордоном викликає лише 4% падіння зайнятості у США, тоді як падіння цін на споживчі товари тягне 11% зменшення зайнятості, заміщення робітників комп'ютерами та машинами внаслідок зменшення цін на інвестиційні товари – 9% падіння попиту на робочу силу, підвищення конкуренції з боку імпоротної продукції виготовленої в країнах з низьким рівнем оплати праці – 6% зменшення національного рівня зайнятості. У випадку вертикальних іноземних інвестицій (різна спеціалізація підрозділів БНК) весь персонал виступає як комплементарні суб'єкти, а залежність між заробітною платнею в філіях та зайнятістю в США є оберненою. Для вертикальних БНК вигоди від співробітництва із низьковитратними менш розвиненими країнами не були настільки значними, щоб збалансувати негативні ефекти офшорингу, в тому числі падіння зайнятості в США, скорочення цін на інвестиційні та споживчі товари, зростаючу конкуренцію з боку імпортованих благ [18].

Важливим показником економічної безпеки є здатність працівників, що втратили роботу в результаті міжнародної торгівлі, знайти нову роботу і не понести збитків. Клетцер зробила найбільший аналіз темпів перепрацевлаштування і зміни заробітної плати працівників, переміщених в результаті зовнішньої торгівлі. У дослідженні США з 1979 по 1999 рр. вона виявила, що втрати доходів від зміни місця роботи великі і постійні в часі. Зокрема, вона з'ясувала, що 64,8% промислових робітників змінили місце роботи у 1979-1999рр. і чверть повторно зайнятих постраждали від зниження доходів більш ніж на 30%. Для працівників, переміщених з невиробничих секторів ситуація дуже схожа: 69% знайшли нову роботу, а 21% страждають від скорочення зарплати на 30% і більше. Зміна величини доходів залежить в першу чергу від сектора національної економіки. Більших втрат зазнають промислові робітники. Падіння особистих доходів на транспорті та у виробництві суспільних благ складає 11% у порівнянні із збитками зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі, сфері послуг. Аналогічні показники у виробництві товарів тривалого користування на 8,8% більші, товарів поточного вжитку на 5% більші [19].

Аналітики ОЕСР зробили аналогічне дослідження для 14 європейських країн в період 1994-2001 рр. і проілюстрували, що рівень перепрацевлаштованих в Європі був нижчим, ніж у США, і набагато нижчою була частка працівників, що мали втрати доходів більш ніж 30% на новій роботі і 46% робітників не зазнали втрат доходів або стали заробляти більше, ніж до переміщення [8].

ВИСНОВКИ

Загальносвітовий процес глобалізації носить суперечливий характер. Будучи закономірним продовженням розвитку господарських відносин, науково-технічного прогресу і вдосконалення суспільства, він породжує велику кількість негативних процесів, серед яких доцільно виділити загострення конкурентної боротьби між національними виробниками та транснаціональними корпораціями, вразливість національної економіки перед зовнішніми шоками, обмеження економічного суверенітету держави, нерегульоване переміщення капіталу, зниження зайнятості населення країни внаслідок переміщення виробництва закордон. Багато питань також пов'язано з явищами офшорингу і міграцією населення. Усі вони знижують економічну безпеку країни, а відтак і її здатність до економічного зростання, забезпечення добробуту своїх громадян, реалізації стратегії розвитку держави. Складність феномену інтернаціоналізації виробництва потребує розробки заходів, які б прямо або опосередковано впливали на прийняття рішень про перенос виробництва з урахуванням інтересів зайнятих, їхніх вмінь, можливостей майбутнього працевлаштування. Практика офшорингу спрямована на зниження витрат виявилася неоднозначною. Прогнозні показники скорочення витрат не виправдали себе. У деяких країнах стрімко зростали заробітні плати, витрати на менеджмент та адміністрування виявилися більшими за очікувані, а більшість супутніх та змінних витрат анулювали потенційні заощадження. Прихильниками офшорингу наразі є топ-менеджмент провідних БНК світу, чий ув'язнення про прибутковість закордонних капіталовкладень не збігається із операційними стратегіями на місцях середньої ланки управління. Тим не менш, доки фірми при прийнятті господарських рішень будуть

спиратися на здоровий глузд, аналізувати альтернативні можливості, ставити раціональні цілі, аутсорсинг та офшоринг залишатимуться в арсеналі міжнародних стратегій глобальних фірм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kay S. Globalization, Power, and Security / S. Kay // Security Dialogue. — 2004, March. — Vol. 35, No. 1. — P. 9—25.
2. Milberg W. The High-Road and the Low-Road to International Competitiveness: Extending the Neo-Schumpeterian Model Beyond Technology [Електронний ресурс] / W. Milberg, E. Houston // International Review of Applied Economics. — 2005. — Vol. 19. — Issue 2. — Режим доступу : www.carnegiecouncil.org/.../678_jwemilber.
3. Hummels D. Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade [Електронний ресурс] / D. Hummels, D. Rapoport, K. Yi // Economic Policy Review. — June 1998. — Vol. 4, No. 2. — Access mode : www.fednewyork.org/research/.../sr72.
4. Stockhammer E. Financialisation and the slowdown of accumulation [Електронний ресурс] / E. Stockhammer // Cambridge Journal of Economics. — 2002. — Vol. 28. — Issue 5. — Режим доступу : <http://ideas.repec.org/a/oup/cambje/v28y2004i5p719-741.html>.
5. Orhangazi O. Financialization and Capital Accumulation in the Non-Financial Corporate Sector: A Theoretical and Empirical Investigation on the U.S. Economy, 1973-2003 [Електронний ресурс] / O. Orhangazi // Cambridge Journal of Economics. — 2008. — № 32(6). — Режим доступу : <http://ideas.repec.org/p/uma/periwp/wp149.html>.
6. IMF World Economic Outlook: Globalization and External Imbalances [Електронний ресурс]. — Washington D.C., 2005 — Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/2005/052305>.
7. World investment report 2012. Overview [Електронний ресурс]. — NY, Geneva : United nations, 2012. — Режим доступу : unctad.org/en/.../wir2012overview_en.pdf.
8. Offshoring and Employment: Trends and Impact [Електронний ресурс]. — OECD, 2007. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/industry/industryandglobalisation/offshoringandemploymenttrendsandimpacts.htm>.
9. Бутко М. Теоретичні засади економічного зростання в умовах глобалізації та регіоналізації / М. Бутко // Регіональна економіка. — 2003. — № 3. — С. 36—43.
10. Rotaru Marius-Petre Economic Security – Organic Dimension of National Security [Електронний ресурс] / Rotaru Marius-Petre // Impact Strategic. — 2009. — Vol. 32, No. 3. — Режим доступу : <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/17936/>.
11. King J. IT's Global Itinerary: Offshore Outsourcing Is Inevitable [Електронний ресурс] / J. King // Computerworld. — September 15, 2003. — Access mode : http://www.computerworld.com/s/article/84861/IT_s_Global_Itinerary_Offshore_Outsourcing_Is_Inevitable.
12. Freund C. The Internet and International Trade in Services [Електронний ресурс] / C. Freund, D. Weinhold // American Economic Review. — May, 2002. — Режим доступу : http://www.academia.edu/419241/The_Internet_and_International_Trade_In_Services.
13. Harrison A. Has Globalization Eroded Labor's Share? Some Cross-Country Evidence [Електронний ресурс] / A. Harrison. — Department of Agricultural and Resource Economics, University of California, Berkeley, 2002. — Режим доступу : <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/39649/>.
14. Sirkin H. S. Made in America, Again. Why Manufacturing Will Return to the U.S. [Електронний ресурс] / H. S. Sirkin, M. Zinser, D. Hohner // BCG Perspectives. — August 25, 2011. — Режим доступу : https://www.bcgperspectives.com/content/articles/manufacturing_supply_chain_management_made_in_america_again/.
15. Muendler M. Margins of Multinational Labor Substitution [Електронний ресурс] / M. Muendler, S. Becker // NBER Working Paper No. 14776. — University of California at San Diego Working Paper Series, 2009. — Access mode : <http://www.nber.org/papers/w14776>.
16. Riker D. A. U.S. Multinationals and Competition from Low Wage Countries [Електронний ресурс] / D. A. Riker, S. Brainard // NBER Working Paper No. 5959. — National Bureau of Economic Research, 1997. — Режим доступу : <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5959.html>.

17. Desai M. Foreign Direct Investment and Domestic Economic Activity [Електронний ресурс] / M. Desai, F. Foley, J. Hines // *American Economic Review*. — 2005. — № 95(2). — Режим доступу : <http://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/39142>.
18. Harrison A. Offshoring Jobs? Multinationals and US Manufacturing Employment [Електронний ресурс] / A. Harrison, M. McMillan // *IPC Working Paper Series Number 48*. — International Policy Center, Gerald R. Ford School of Public Policy, University of Michigan, 2007. — Режим доступу : <http://ideas.repec.org/a/tpr/restat/v93y2011i3p857-875.html>.
19. Kletzer L. Job Loss from Imports: Measuring the Costs [Електронний ресурс] / L. Kletzer. — The Peterson Institute for International Economics, 2001. — Режим доступу : <http://bookstore.piie.com/book-store/110.html>.

УДК 304.4

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Пилипенко Г.М., д.е.н., професор

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття «соціальна справедливість», виявлено специфіку моделей соціальної політики держави, визначено інституціональні умови гармонійного розвитку соціальної сфери суспільства, окреслено шляхи вирішення соціальних проблем в Україні.

Ключові слова: соціальна справедливість, дистрибутивна справедливість, егалітарна справедливість, ліберальна модель, соціалістична модель, модель «держави добробуту».

Пилипенко А.Н. ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ В УКРАИНЕ / ГУВЗ «Национальный горный университет», Украина

В статье рассмотрены теоретические подходы к определению понятия «социальная справедливость», выявлено специфику моделей социальной политики государства, определено институциональные условия гармоничного развития социальной сферы общества, очерчены пути решения социальных проблем в Украине.

Ключевые слова: социальная справедливость, дистрибутивная справедливость, эгалитарная справедливость, либеральная модель, социалистическая модель, модель «государства благосостояния».

Pilipenko A. PROBLEMS OF SOCIAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF THE THEORY AND PRACTICE OF ECONOMIC REFORMS IN UKRAINE / PHEI "National Mining University", Ukraine

The article describes the theoretical approaches to the definition of «social justice», revealed specific patterns of social policy, defined institutional conditions for harmonious development of the social sectors of society, outlined ways to solve social problems in Ukraine.

Key words: social justice, distributive justice, egalitarian justice, the liberal model, the socialist model, the «welfare state».

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реалії сучасного розвитку економіки України висунули на передній план цілу низку проблем соціально-економічного характеру. Трансформаційні процеси, що розгорнулися в ході ринкових перетворень українського суспільства, зруйнували існуючу за радянських часів систему соціального захисту населення і призвели до послаблення соціального імунітету суспільства. Це знайшло прояв у зниженні рівня життя населення, різкій соціально-майновій диференціації, погіршенні стану здоров'я, падінні духовно-моральних цінностей нації, зниженні якісного рівня освітньо-наукового потенціалу країни. Отже, як свідчать реалії, модель регулювання економічних процесів, яка затвердилася в економіці України у ході ринкових перетворень, виявилася неспроможною забезпечити реалізацію конституційних прав громадян на безкоштовне та якісне медичне обслуговування й освіту, доступне житло, а також сприяти розвитку науки й інших соціально значимих сфер суспільства. За таких умов виникає необхідність активізації досліджень соціально складової розвитку національної економіки, спрямованих як на пошук нового механізму взаємодії держави і ринку в соціальній сфері, так і вирішення проблеми організації соціального захисту населення і проведення соціальної політики в цілому.